

A gloria derradeira do cabo Alvariño

Salvador Rodríguez

Un modesto mariñeiro galego figura no Panteón de Marineros Ilustres ao ser confundido o seu cadáver co do comandante do buque no que estaba embarcado durante a batalla naval de Santiago de Cuba.

Se lemos, en orde alfabética, a lista dos soterrados no Pabellón de Marineros Ilustres que acolle a illa de San Fernando (Cádiz), non se tarda en chegar a José Alvariño Gabeiras, que figura en quinto lugar. Os apelidos soan, con razón, moi *galegos*, pero chama a atención que, ao contrario do que a maioría dos alí citados, non existe un enlace directo que conduza ao máis mínimo perfil biográfico do tal Alvariño. Porén, pódese dar con el, pero para iso hai que consultar a crónica local do Concello de Fene, na que se atoparán as primeiras pistas que conforman o estrambótico relato que levou a este modesto mariñeiro a formar parte deste gran monumento erixido en homenaxe ás figuras máis senlleiras da historia da Marina española.

José Alvariño Gabeiras naceu o 8 de xaneiro de 1878, no lugar de O Barreiro, parroquia de Sillobre, municipio de Fene, fillo de José Alvariño Míguez e de Alejandra Gabeiras Fernández. Alistado para combater na guerra de Cuba, formaba parte de la tripulación do destrutor “Plutón”. Na mañá do día 3 de xullo de 1898, varios proxectís norteamericanos causaron tan graves danos no buque que o comandante ordenou embarrancar o “Plutón” e arriar a bandeira. Foi un dos incidentes da crucial batalla naval de Santiago de Cuba, na que a flota española, capitaneada polo almirante Pascual Cervera, sufríu unha contundente

derrota por parte da armada estadounidense liderada polo almirante Simpson.

Un dos cadáveres que se rescataron daquel masacre foi o de José Alvariño Gabeiras, e velaquí o comezo da historia da súa glorificación, porque resultou que o seu corpo foi confundido co de Fernando Villaamil Fernández Cueto, o xefe da escuadra á que pertencía o “Plutón” e ao que, en primeira instancia, se dera por desaparecido a consecuencia do ataque norteamericano.

Gravado da batalla naval de Santiago de Cuba

O asturiano Fernando Villaamil era un home moi experto en tecnoloxía naval; de feito, fora o deseñador do primeiro buque destrutor da flota real española. En 1892, propuxera, e foi aceptado, que o ministerio de Marina aprobara un proxecto seu: unha viaxe de circunnavegación a vela, para aprendizaxe dos gardamariñas da Armada.

O 30 de novembro daquel ano, a corbeta “Nautilus” zarpaba de Ferrol, con Villaamil ao mando, para dar a volta ao mundo cunha tripulación composta maioritariamente por galegos e asturianos. O éxito daquela travesía incrementou aínda máis a popularidade e o prestixio do seu guía e ideólogo.

De maneira que, a penas seis anos despois, na altura de 1898, non sería esaxerado dicir que Villaamil, xunto co propio Cervera, eran os mariños de maior sona da Armada española da época. Mais, desta vez, a súa misión rematou no fondo do mar de Cuba. Villaamil, e mais Alvariño, foron das primeiras vítimas do ataque da poderosa Armada ianqui malia que, á diferenza do mariñeiro ferrolán, o asturiano non foi localizado, nin vivo nin morto.

Porén, en marzo de 1899, correu o rumor en Cuba de que aparecera o corpo do capitán Fernando Villaamil. O xeneral norteamericano Leonard Wood comprobou que, a unhas catro millas ao oeste de El Morro, xacía un cadáver dentro dunha cova situada nas rochas, perto do lugar onde embarrancara o “Plutón”. Na cova atopáronse, ademais, un sillón, unhas cordas e un uniforme destrozado que semellaba propio dun alto oficial. O capitán Frederick C. Miller, que mandaba o “Wanda”, buque da prensa norteamericana acreditada en naquel combate, manifestou que podía confirmar que aqueles restos eran os de Villaamil, xa que meses antes, el mesmo rescataa a un oficial español que lle pregara que salvase ao capitán, quen segundo esta versión, lograra chegar á praia malferido.

Miller comunicoulle a Wood que tentara rescatar a Villaamil enviando unha lancha a terra, pero que lle resultara imposible trasladar o corpo debido ao seu estado e a carecer de camilla, polo que optou por sentar e amarrar ao doente ao sillón. Porén, mentres o trasladaban á lancha, desafiando os tiros dos

rebeldes cubanos que imposibilitaban a manobra, a patrulla de rescate viuse obrigada a deixar o corpo *“en un hueco abierto por el mar en las rocas, para evitar que fuese destrozado por las balas”*.

No convencemento dos gobernos de España e Estados Unidos de que, efectivamente, aqueles eran os restos de Villaamil, embarcáronnos *“con todos los honores”* no vapor “Montserrat”, rumbo a España. Mais, o 7 de novembro de 1901, uns días antes de arribar a Cádiz, o duque de Veragua, ministro de Marina, dirixiu unha Real Orden ao capitán xeneral do Departamento, na que se lle comunicaba que aqueles restos non eran en realidade os de Villaamil senón os de Alvariño. Aconteceu, daquela, que o día 19 de novembro de 1901, o vapor “Manolito”, zarpou do arsenal de La Carraca para recoller do vapor “Montserrat” os restos do cadáver do cabo galego, que foron soterrados no cemiterio católico de San Fernando unha vez chegados a España.

Seis anos despois, perdida xa a soberanía española en todo o Caribe, e após da sinatura da paz entre España e Estados Unidos, os americanos reflataron os cascos dos cruceiros “Ulloa” e “Reina Cristina” e máis os do vapor “Argos”...

Destructor torpedeiro “Plutón”

Como nestes pecios había restos humanos abondo, por R. O. do 5 de febreiro de 1904, dispúxose o seu traslado a España e o seu soterramento no Panteón de Marinos Ilustres de San Fernando, coas honras de capitán de navío por estimarse que entre eles se atopaban tamén os restos mortais do capitán de navío Luis Cadarso Rey, comandante do “Reina Cristina”. Alguén, naqueles intres, debeu acordarse de Alvariño Gabeiras, así que se procedeu tamén ao traslado dos seus restos dende o cemiterio católico de San Fernando, no que ficaban, para seren introducidos nunha daquelas caixas destoutros mariños españois que, o 21 de marzo de 1904, recibiron inhumación no Panteón de Marinos Ilustres.

Máis historias do caso Gabeiras

Testigos presenciais, supervivintes da tripulación do “Plutón”, seica lle manifestaran ao xuíz instrutor dos expedientes de pensión, que ollaran a Alvariño, encargado do canón de estribor do buque, morto a causa do destrozo que lle ocasionou unha granada norteamericana. E anos despois, circulou tamén unha versión, segundo a cal o galego aínda tivera forzas para aferrarse a un cacho de madeira e pedir auxilio, e que o ferrolán Carlos Boado Suanzes, alférez (tenente) de navío, que o divisara desde terra, se lanzou á auga e rescatouno, dándolle acubillo nunha cova localizada entre as rochas da beiramar.

Como estaba malferido, o oficial sacouse de enriba a chaqueta do seu uniforme (levaba posta a de inverno por ser de mellor protección para o combate) e, dobrándoa, colocóuna baixo a cabeza de Alvariño para que puidese descansar, “*no cesando de decir el marinero: ¡Ay don Carlos d’oxe non paso, eu mórrome!*” segundo a testemuña do propio alférez, quen no seu relato contou que intentara, inútilmente, consolalo e que, ao manifestarlle Alvariño que “*el agua le hacía muy bien*”, refrescoulle as feridas con auga do mar. E foi daquela cando avistou un buque que pasaba perto da costa e lle fixo sinais para que enviasen un bote, pero o que “enviaron” foi unha andanada de fusilería da que se zafou de milagre.

Monumento ás clases subalternas da Marina Española

Máis tarde, unha patrulla norteamericana fixo prisioneiro a Boado, e este pediulle aos seus captores que recollesen ao ferido. Ao pouco tempo, a patrulla regresou, pero José xa estaba morto. Foi aquí onde se cruzaron os destinos, e as identidades, de Villaamil e Alvariño?

O Monumento

Por Real Orden de 26 de maio de 1924, dispúxose erixir un monumento aos tripulantes das clases subalternas de la Armada para que debaixo del quedaran depositadas as súas cinzas. En agosto dese ano comezaron as excavacións na nave central. Nese lugar depositáronse os restos dos mariños caídos en Filipinas... e tamén os do cabo Alvariño. E, no mes de novembro, depositáronse alí outras 31 caixas procedentes de América.

En 1929, o escultor valenciano Gabriel Borrás Abellá rematou, por fin, o monumento. E xa nos anos 50, para cubrir o Panteón e construír un altar na cabeceira do cruceiro, a peza de Borrás foi trasladada á capela situada á esquerda da entrada, onde hoxe se atopa, mentres os restos mortais da mariñeiría permanecen na cripta achegada ao altar.

Panteón de Marinos Ilustres en San Fernando